

Tilburg University

Je kunt pas leven van de natuur als je bereid bent er mee te leven

Bastmeijer, Kees

Published in:
Natuurmagazine Brabants Landschap

Publication date:
2017

Document Version
Version created as part of publication process; publisher's layout; not normally made publicly available

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Bastmeijer, K. (2017). Je kunt pas leven van de natuur als je bereid bent er mee te leven: Een persoonlijk essay over jacht en schadebestrijding. *Natuurmagazine Brabants Landschap*, 2017(196).

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Je kunt pas leven *van* de natuur als je bereid bent er *mee* te leven

Een persoonlijk essay over jacht en schadebestrijding

Door Kees Bastmeijer*

In het Hoge Noorden

In de winter van 2016 bezocht ik - samen met mijn dochter Iris - Kulusuk, een klein dorpje met ruim 200 inwoners aan de oostkust van Groenland. Ik was benieuwd of bepaalde kenmerken van de traditionele Inuitcultuur vandaag de dag nog waar te nemen zijn. Hoewel in Groenland veel is veranderd, vormen jacht en visserij er nog steeds de belangrijkste bronnen van bestaan. En net als vroeger heeft de natuur het er nog voor het zeggen. Bij slecht weer blijven de jagers en hun hondensledes thuis, de kwaliteit van het zee-ijs bepaalt de bereikbaarheid van de jachtvelden en in de winter is het voortdurend uitkijken geblazen voor ijsberen. Hoewel de mensheid door klimaatsverandering 'op afstand' de natuur in het Arctische gebied onder druk weet te zetten, is de mens in Kulusuk een klein radertje gebleven in het grote geheel van de ruige natuur. Het is niet moeilijk om je er onbelangrijk en nietig te voelen en het is een prachtige plek om na te denken over de positie die wij als mens innemen ten opzichte van de natuur. Ook de oudste literatuur over de Inuitcultuur uit de 19de en het begin van de 20ste eeuw geven prikkels om over de mens-natuur-relatie na te denken. In de traditie van de Inuit bestond niet de overtuiging dat de mens boven de natuur is geplaatst, wat op vele manieren zichtbaar was in de jacht. Zo geloofde men dat het prooidier de jager zocht en niet andersom. Vanuit de overtuiging dat dieren 'beziel' zijn, bestonden er allerlei ongeschreven regels of 'taboes' waaraan de jager zich moest houden. Discussies over mens-natuurrelaties werden overigens waarschijnlijk tamelijk onzinnig gevonden, eenvoudigweg omdat de mens er deel van uitmaakte.

De kernvraag

De ervaringen in het Hoge Noorden hebben mij een minder principieel tegenstander van de jacht gemaakt. Ik kan voor hun leven *in*, *met* en *van* de natuur veel respect opbrengen. Maar Nederland is Groenland niet. We hebben in ons land zo ongeveer alle natuur gecultiveerd en bijna iedere vierkante meter is als eigendom aan iemand toebedeeld. Waar in het Noorden menselijke nederzettingen kleine eilanden in een zee van natuur vormen, zijn onze natuurgebieden slechts eilanden in een mensenwereld. Kernvraag is of in een dergelijk landschap jacht ook een goed idee is.

Argumenten pro

De meeste jagers zullen deze vraag bevestigend beantwoorden. Hun overwegingen lopen uiteen. Vanuit religieus oogpunt wordt wel gesteld dat de natuur voor de mens is bestemd en

deze er dus uit mag 'oogsten'. Een ander argument pro is dat mensen nu eenmaal vlees eten en dat jacht beter is dan bio-industrie. Ook wordt vaak naar voren gebracht dat de natuur nu eenmaal beheerd moet worden (onder meer door middel van de jacht) omdat het anders niet goed met haar zou gaan. Of dat anders schade zou worden berokkend aan eigendommen. 'Jacht' noemen we het schieten van vijf wildsoorten - haas, konijn, fazant, wilde eend en houtduif - die alleen in een bepaald seizoen mogen worden bejaagd, dit is het oogsten. 'Schadebestrijding' is het doden van dieren die schade toebrengen aan de landbouw of aan de overige wilde fauna en flora of gevaar opleveren voor het verkeer. Ze is niet beperkt tot een seizoen en heeft betrekking op veel meer diersoorten.

Een ontstellende achteruitgang van de natuur

Het aloude religieuze argument dat de natuur voor de mens is bestemd, zorgde ervoor dat de mens zich boven de natuur heeft geplaatst en deze is gaan onderdrukken. Daarbij hebben ook andere invloeden een rol gespeeld. Denk bijvoorbeeld aan de filosoof René Descartes (1596-1650), die anders dan de Inuit juist van mening was dat dieren geen redelijke ziel hebben. Het superioriteitsgevoel in combinatie met een groeiende bevolking en technologische ontwikkeling heeft wereldwijd geleid tot een te intensief natuurgebruik. Het gevolg is een groot verlies aan verscheidenheid aan soorten en ecosystemen ('biodiversiteit'). Nog maar zo'n 30% van de aarde kan min of meer als wildernis worden aangemerkt. In Europa is nog maar minder dan 1% procent van de oppervlakte bedekt met oerbos en zelfs die bossen krijgen op veel plaatsen geen goede bescherming. (Zie de recente ontwikkelingen rond het woud van Bialowieza in Oost Polen.) En in Nederland staat slechts 4% van de Europees belangrijke plantengemeenschappen ('habitats') er gunstig voor, het laagste percentage van alle Europese lidstaten. Op grond van de Habitatrichtlijn zijn we al sinds 1992 verplicht tot het beschermen van bijzondere planten en dieren maar 25 jaar later verkeert slechts 23% daarvan in een gunstige staat. Sinds 1950 is meer dan een derde van alle diersoorten in Nederland op de rode lijst terecht gekomen. Ook de dieren van de Noordzee staan onder druk. Hun populatie-omvang nam tussen 1990 en 2015 gemiddeld met meer dan 30% af.

Rentmeester voor wie?

De overtuiging dat de natuur voor de mens is bestemd, houdt voor die eerste dus een gevaar in. Daarom wordt de religieuze grondhouding vaak verzacht door te stellen dat de mens tevens 'rentmeester' is van de aarde. In ruil voor het oogsten zal hij er dus zorg voor dragen. Gezien de voorgaande cijfers over biodiversiteitsverlies is ons dat kennelijk niet zo goed gelukt. En het zijn juist de christelijke politieke partijen - CDA en SGP - die decennia lang samen met de VVD veel natuurbescherming tegenhielden, waarvan over de afgelopen 25 jaar heel wat voorbeelden zijn te geven. Denk aan het pleiten in een brief, zomer 2009, van voormalig premier Balkenende aan de voorzitter van de Europese Commissie om de Europese Habitatrichtlijn af te zwakken om meer ruimte te krijgen voor economische belangen. Maar ook aan het aandringen van het CDA om de vos op de landelijke 'vrijstellingslijst' te plaatsen: dit betekent 'vrijstelling van bescherming' waarmee dit dier door grondeigenaren zonder ontheffing kan worden afgeschoten. Als argument wordt dan gewezen op het gevaar voor weidevogels, terwijl die het juist erg slecht doen door de intensivering van de landbouw.

Denk ook aan de vele natuur-verslechterende maatregelen die staatssecretaris Bleker doorvoerde: het schrappen van verbindingszones en het afslanken van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS, nu Natuurnetwerk Nederland genoemd), het schrappen van beschermingsdoelstellingen in Natura 2000-gebieden, het schrappen van de landelijke bescherming van beschermde natuurmonumenten, e.d. Op provinciaal niveau zijn even zovele voorbeelden te geven. De inzet van het CDA om natuurbescherming af te zwakken beperkt zich overigens niet tot Nederland. Europees parlementslid Schreijer-Pierik schilderde Nederland, op basis van feitelijk onjuiste gronden, regelmatig af als ‘gekke Henkie’. We zouden een veel te strenge natuurbeschermingswetgeving hebben maar dat is onjuist. Rentmeesterschap in Nederland is dus vooral ingevuld als goed zorgen voor boeren. Omdat de kloof tussen het boerenbedrijf en de natuur steeds groter is geworden werkt dat dus vaak slecht uit voor de natuur. Al met al vormt de overweging dat de natuur voor de mens is bedoeld en dat wij als rentmeesters uit die natuur mogen oogsten wat mij betreft dus geen krachtig argument voor de jacht in Nederland.

‘In een gunstige staat van instandhouding’

Het argument dat jacht te verkiezen is boven de intensieve veeteelt heeft wat mij betreft meer kracht. Je kunt er niet onderuit dat een wild dier veelal een prettiger leven zal hebben gekend dan de veel te jonge dieren die vanuit stallen, soms zelfs zonder ooit buiten te zijn geweest, naar de slacht worden getransporteerd. Deze bio-industrie is zeker te ver doorgevoerd. Maar de wijze van produceren in het agrarische buitengebied gaat ook ten koste van natuurwaarden. In dat licht bezien zijn de weinige konijnen, hazen, houtduiven, fazanten en wilde eenden die er nog een plekje weten te vinden en op de korrel worden genomen geen ‘eerlijk stukje wild’. Gesteld zou kunnen worden dat we ons om deze soorten geen zorgen hoeven te maken omdat de jacht alleen mag worden opengesteld wanneer wildsoorten in een ‘*gunstige staat van instandhouding*’ verkeren. Deze eis is - evenals in voorgaande wetgeving - vastgelegd in de nieuwe Wet natuurbescherming die in werking trad op 1 januari 2017. Maar wordt aan deze eis wel echt voldaan? Op rijksniveau wordt hier volgens mij niet goed naar gekeken en een goede monitoring (telling) van hoe het met de soorten gaat ontbreekt. Zo zijn er vandaag de dag goede redenen om aan de ‘gunstige staat’ van konijn en haas te twijfelen. De eerste lijdt sinds 2015 onder een nieuwe variant van de besmettelijke ziekte RHDV die, gezien eerdere golven, tot grootschalige sterfte kan leiden. De haas vindt weinig van zijn gading op de eenzijdige landbouwgronden. En dan komt daar sinds 2013 de hazenpest bovenop.

Zicht en overzicht

Tegen het voorgaande kan worden ingebracht dat jagers wel weten hoe het met de wildsoorten gaat. Ze zijn wettelijk verplicht de wildstand in hun jachtveld te beoordelen. Het is aannemelijk dat velen hun gebied goed kennen en oprecht interesse hebben voor een ‘redelijke wildstand’, zoals dat heet in vaktermen. Maatwerk op jachtveld-niveau is wel degelijk mogelijk en kan zelfs inhouden om te besluiten niet te jagen. Maar dat er zicht bestaat op het eigen jachtveld houdt nog niet in dat het populatieniveau en de trend in een provincie of het hele land juist ingeschat kan worden. **Zicht**, maar geen **overzicht** dus.

Moeilijk uit te leggen

We willen oogsten uit de natuur in een veel te overbelast buitengebied, waar zij van alle kanten onder druk staat. Om de natuur dan in ieder geval nog ergens rust te bieden, bevatte de oude Flora- en faunawet een strikt verbod om in Europees en landelijk beschermde natuurgebieden te jagen. Onder druk van de eerder genoemde politieke partijen is ook deze lijn inmiddels verlaten. Jagen is er mogelijk als de eigenaar het toestaat en de doelstellingen van Natura 2000-gebieden niet in gevaar worden gebracht. Moeilijk uit te leggen, want we geven de natuur weinig ruimte en ze staat er slecht voor. Hoewel de invloed van de jacht per gebied en per soort sterk verschilt, kan in algemene zin gezegd worden dat jacht voor met name vogels en zoogdieren tot verstoring leidt. Terwijl voor herstel deze dieren juist zouden moeten worden ontzien. Dan werkt een algemeen verbod per definitie beter dan maatwerk, dat immers openingen laat aan afwegingen en uiteenlopende meningen.

Schadebestrijding als ...

De tussenconclusie is dat oogsten uit de natuur door middel van jacht geen goed idee is. Maar hoe zit het met afschot van dieren die schade berokkenen, van welke aard dan ook? Ik denk dat er zeker situaties zijn waarin het noodzakelijk is tegen wilde dieren en planten op te treden. Bijvoorbeeld als de veiligheid van mensen op het spel staat en alternatieven ontbreken. Of wanneer de populatie van een soort zo omvangrijk wordt dat andere soorten en zelfs hele ecosystemen eronder lijden. Dan kunnen er landelijk en Europees uitzonderingen worden gemaakt op bescherming. Belangrijk is wel dat daarbij maatwerk is vereist en bepaalde voorwaarden in acht worden genomen. Het mag alleen als een andere bevredigende oplossing ontbreekt. En het mag niet leiden tot een verslechterde staat van de betreffende soorten.

... verkapte jacht

Dit klinkt allemaal heel redelijk, maar feit is wel dat Nederland ver is doorgeschoten met het gebruik van deze uitzonderingen. Van maatwerk zijn we via 'ontheffingen' (individuele vrijstellingen) opgeschoven naar algemene vrijstelling voor bepaalde situaties en soorten, waarbij een gemotiveerde aanvraag niet eens nodig is. Omdat uitzondering op bescherming vaak bestaat uit afschot en er betrekkelijk weinig aandacht is voor de inzet van alternatieven, kun je spreken van een grootschalige 'verkapte jacht'. Internationaal is dit een regelmatig gehoorde klacht: Nederland heeft het aantal wildsoorten in het kader van de jacht beperkt tot vijf, maar er mag feitelijk op veel meer soorten worden geschoten. En dan mag schadebestrijding ook nog eens plaatsvinden buiten het jachtseizoen.

Vrij of vogelvrij?

Zo geldt landelijk een algemene vrijstelling voor grondgebruikers om soorten die volgens de wetgever schade kunnen veroorzaken af te schieten. Het gaat daarbij om vos, Canadese gans, zwarte kraai, kauw, houtduif en konijn. (De laatste twee zijn dubbel het haasje omdat ze ook nog eens vallen onder de 'jacht'.) Daar kan de Provincie bij verordening nog een hele lijst aan toevoegen, wat ook daadwerkelijk gebeurt. De aandacht voor alternatieven voor afschot is daarbij in de loop der jaren sterk teruggelopen. Vroeger was het noodzakelijk om het causale verband aan te tonen tussen het optreden van belangrijke schade en de noodzaak van afschot. Dit verband is een aantal jaren geleden door een amendement, voorgesteld door het CDA,

volledig uitgehold (artikel 65 van de Flora en faunawet): *‘De vrijstelling wordt verleend voor handelingen op door de grondgebruiker gebruikte gronden, dan wel in of aan door hem gebruikte opstallen, ter voorkoming van in het lopende of daarop volgende jaar dreigende schade op deze gronden, in of aan deze opstallen, of in het omringende gebied.’* Dreigende schade, dit jaar of het volgende, het eigen perceel of de belendende: gewoon schieten dus. Scherpere aandacht voor alternatieven voor afschot is overigens niet alleen van belang bij landbouwschade. Verkeersveiligheid is belangrijk, maar mag elk aanrijdingsrisico gelden als excuus voor afschot? Is het niet mogelijk om op risicowegen de maximumsnelheid te verlagen? (Met uitleg op borden, zoals in Duitsland gebeurt?) Zo zijn er bij het huidige systeem van schadebestrijding nog vele andere kritische vragen te stellen. Wordt de wenselijkheid van afschot bijvoorbeeld niet té gemakkelijk aangenomen wanneer onze eigendommen in het geding zijn? Zijn land, bomen of water ons exclusief eigendom of is het eigenlijk heel normaal dat de natuur daar ook een plaats heeft? Interessante vragen wanneer je bedenkt dat de Inuit in Groenland het eigendomsrecht op land niet eens kennen. Je kunt nu eenmaal niet bezitten waar je zelf deel van uitmaakt.

‘Wie niet luisteren wil, moet maar voelen’

De acceptatie van hinder door de natuur is gebrekkig. Dieren die wat dat betreft veel in het nieuws komen zijn wild zwijn en damhert. Maar ook ‘favorieten’ van de natuurbescherming zijn inmiddels tot dit rijtje toegetreden. We willen als land belangrijk zijn voor ganzen maar ze moeten wel gaan eten in de door ons aangewezen ‘foerageergebieden’. En ook met de bever, geherintroduceerd in de jaren ’80, zijn we blij, totdat hij een dam bouwt waar wij dat niet willen. Dan slaat het enthousiasme om in ‘wie niet luisteren wil moet maar voelen’. Het College van Gedeputeerde Staten van Limburg heeft inmiddels de buik vol van eigenwijze bevers. In *‘kansrijke bevergebieden’* mogen de dieren naar hartelust bouwen en knagen, daarbuiten *‘kan worden ingegrepen bij (dreigende) schade aan erkende belangen.’* Wanneer *‘bever-ontmoediging’* (= afbraak van de dam) en verplaatsing geen opties zijn, *‘wordt als uiterste maatregel gekozen voor het doden van de bever’* (Faunabeheerplan Bever, september 2017). Verplaatsing wordt niet als realistisch gezien, omdat *‘alle geschikte gebieden voor de bevers in Limburg vol zitten. Alle andere provincies hebben aangegeven geen bevers uit Limburg te willen opnemen.’*

De rode draad

Zoals aan het begin van dit artikel gezegd, hebben ervaringen in het Hoge Noorden mij minder principieel tegenstander van de jacht gemaakt. Het traditionele leven van de Inuit, die **in**, **met** en **van** de natuur leefden, dwingt respect af en in Kulusuk was dit leven nog zichtbaar. Het zet aan tot denken over de jacht in eigen land. Hierboven zijn diverse argumenten pro en contra behandeld en als ik de balans opmaak kom ik tot een conclusie: De slechte staat van instandhouding van de natuur en onze houding ten opzichte van de natuur laten geen enkele rechtvaardiging aan de jacht. Daarvoor is de natuuraantasting in heden en verleden eenvoudigweg te groot en de ruimte voor herstel te gering. Je kunt niet **van** de natuur leven als je niet bereid bent **met** die natuur te leven. Op vele manieren laten wij in Nederland zien dat die bereidheid uiterst gering is. We gunnen de natuur niet de vereiste rust, de gewenste

waterstand, bloemrijke velden zonder bestrijdingsmiddelen of schoon oppervlaktewater. Bovenal geven we de natuur niet de ruimte. Afschot van dieren voor het bestrijden van schade of het voorkomen van veiligheidsrisico's kan soms nodig zijn maar ook daarin zijn we in ons land doorgeschoten. Maatwerk heeft steeds meer plaatsgemaakt voor algemene vrijstellingen en daarmee is schadebestrijding steeds meer verkapte jacht geworden. In onze omgang met dieren die schade berokkenen laten we nog steeds zien boven de natuur te willen staan.

De toekomst

Staat mijn standpunt hiermee voor altijd vast? Nee, zeker niet. Ik betrap me er regelmatig op dat ik aan het schuiven ben in de ene of de andere richting, op basis van nieuwe onderzoeksresultaten of gesprekken met mensen. Het bovenstaande is geen wetenschap. Het is niet uitgesloten dat de bereidheid van mensen om *met* de natuur te leven in de toekomst groter wordt. In de bebouwde omgeving krijgt natuur al meer de ruimte en ook in het agrarische gebied lopen fraaie initiatieven. Ook de combinatie van natuurontwikkeling en 'klimaatbuffers', bedoeld om de gevolgen van klimaatsverandering (wateroverlast of juist – tekort) op te vangen, biedt kansen. En wie weet is er in die herstellende ecosystemen straks ook plaats voor de wolf die al enkele keren op verkenningstocht is geweest. Met gezondere ecosystemen en een groenere mens-natuurrelatie kan het goed zijn dat we in de toekomst minder snel en minder vaak de noodzaak zien om tegen de natuur op te treden. Denkbaar is dat het leven *met* de natuur tot zoveel herstel leidt, dat ook het leven *van* die natuur veel minder gevoelig gaat liggen.

*. * Kees Bastmeijer is hoogleraar aan de Universiteit van Tilburg in natuurbeschermings- en waterrecht en maakt deel uit van de beheercommissie van het Brabants Landschap. De auteur wil graag Thijs Caspers van het Brabants Landschap bedanken voor zijn waardevolle redactieslag.*